

1222.

<Andrei al II-lea regele Ungariei atestă cumpărarea unei moșii (în comitatul Hont) de către capitlul din Strigoniu. În lista demnitarilor, între alții>: Desideriu episcop de Cenad, Alexandru episcop de Oradea, Paul voevod.

Regest după textul lat. din Knauz, I, p. 236—237.

1222.

<Andrei al II-lea regele Ungariei dăruiește bisericii din Vesprim (R. P. Ungară) mai multe gospodării dependente de cetăți¹⁾ și gospodării de iobagi. În lista demnitarilor, între alții>: Desideriu episcop de Cenad, Alexandru episcop de Oradea, Regnald episcopul Transilvaniei, Iula comite de Bihor, Nicolae comite de Cenad.

Regest după textul lat. din Fejér, VII, 1, p. 220—223 (cf. Szentpétery, I, nr. 383).

1222.

În numele sfintei treimi una și nedespărțită. Andrei, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galiției și Lodomeriei, deapănarea. Deoarece atât libertățile nobililor regatului nostru, cât și ale altora, ce le fuseseră date de sfântul rege Ștefan, fuseseră micșorate de multe ori prin puterea unor regi, uneori ca urmare a propriei lor mâni, alteori ascultând sfaturile viclene ale unor oameni nedrepti sau care căutau propriul lor câștig, nobilii noștri prin cererile lor stăruitoare au rugat adesea pe majestatea noastră și pe regii înaintași ai noștri să îndreptăm starea regatului nostru. Așa dar, dorind noi să împlinim întru totul cererea lor — așa cum suntem datori — mai ales că din această pricină s'a și ajuns până acum adeseori între noi și ei la mare amărăciune, lucru de care se cade a ne feri pentru ca cinstea regală să fie mai deplin păstrată ceea ce nu se poate face prin nimeni altul mai bine decât prin ei, le dăm atât lor, cât și altor oameni ai regatului nostru, libertățile ce le-au fost date de sfântul rege și orânduim și alte lucruri folositoare pentru îndreptarea stării²⁾ regatului nostru, după um utmează:

¹⁾ mansiones civillium. ²⁾ status.

În fiecare an vom fi datorii să ținem sărbătoarea sf. rege¹⁾ la Alba <Regală>, afară de când am fi împiedecați de grija unor treburi grele sau de boală. Iar dacă noi nu vom putea să fim de față, palatinul se va înfățișa neapărat acolo pentru noi, pentru ca în locul <nostru> să asculte pricinile noastre și toți slujitorii²⁾ care vor voi, să se adune acolo în chip slobod.

Mai voim ca nici noi, nici urmașii noștri, nicidecum să nu prindă sau să nimicească pe slujitori în folosul vreunui puternic³⁾, decât doar dacă mai înainte ei au fost chemați și au fost osândiți pe cale de judecată.

De asemenea, nu vom porunci să se strângă nicio dare⁴⁾ și nici să se ia dinari liberi⁵⁾. Nu ne vom găzdui în prediile slujitorilor, nici în casele și satele lor decât dacă vom fi chemați. Vom porunci ca dela oamenii⁶⁾ bisericilor acelora să nu se ia nicio dare⁴⁾.

Dacă vreun slujitor va muri fără a lăsa vreun fiu, fiica va dobândi a patra parte din averea <sa>, iar cu privire la rest va hotărî cum va voi el. Iar dacă surprins de moarte nu va putea hotărî, atunci <restul> îl vor primi rudele sale cele mai apropiate. Și dacă nu va avea niciun fel de rude, îl va dobândi regele.

Comiții <din fruntea> comitatelor⁷⁾ nu vor avea jurisdicție asupra prediilor slujitorilor decât în pricini de bani și de dijmă. Comiții curiali ai comitatelor nu vor judeca pe nimeni, decât pe oamenii cetății lor. Pe hoți și pe tâlhari îi vor judeca bilocii⁸⁾ regali, însă numai înaintea comitelui.

De asemenea, oamenii de rând⁹⁾, jurând împreună nu vor putea învinui pe nimeni de hoție, așa cum a fost obiceiul⁹⁾.

Dacă însă regele ar voi să pornească cu oastea în afara regatului, slujitorii nu vor fi datorii să meargă cu el, decât pe banii lui; și după înapoiere, el să nu le împună o amendă militară¹⁰⁾. Dacă însă vreo oaste dușmană ar veni asupra regatului, toți îndeobște vor fi datorii să meargă. De asemenea, dacă vom merge cu oaste în afara regatului, toți cei care conduc¹¹⁾ comitate sau primesc bani dela noi, vor fi datorii să meargă cu noi.

Palatinul va judeca fără deosebire pe toți oamenii regatului nostru, dar pricinile nobililor care ar atrage pierderea capului sau nimicirea moșiilor¹²⁾ lor, nu le va putea încheia fără știrea¹³⁾ regelui. <Palatinul> nu va avea locțiitori, decât unul la curtea sa <de judecată>.

¹⁾ 20 August. ²⁾ *servientes*. E vorba de slujitorii nobili, care constituiau nobilimea de rând. ³⁾ *potens*, nobil mare, dregător mare, potentat. ⁴⁾ *collecta*. ⁵⁾ *liberi denarii*. ⁶⁾ *populi*. ⁷⁾ *Comites parochiani*. ⁸⁾ Judecători trimiși special de rege pentru a judeca mai ales în cauzele criminale (J. Karácsonyi-S. Borovszky, *Regestrum Varadinense*, p. 64, în notă). ⁹⁾ codificat în legea a doua a lui Ladi-lau cel Sfânt regele Ungariei (1077—1095), art. 4—5 ¹⁰⁾ *iudicium exercitus super eos non recipiet*. ¹¹⁾ *habent*, ¹²⁾ *opsessiones*. ¹³⁾ *conscientia*.

Comitele nostru curial, cât timp va fi la curte, va putea judeca pe oricine și judecata începută la curte o va putea sfârși oriunde. Dar aflându-se în prediul său, nu va putea trimite pristavi și nici porunci ca părțile să fie chemate.

Dacă vreun iobag, care ține vreo dregătorie va muri la oaste, fiul sau fratele său vor fi dăruiți cu o dregătorie potrivită și dacă vreun slujitor va muri în același chip, fiul său va fi dăruiț cum i se va părea regelui mai potrivit.

Dacă vor veni în regat oaspeți, adică oameni buni ¹⁾, nu vor fi înălțați la dregătorii fără sfatul țării.

Soțiile celor morți sau ale celor osândiți la moarte prin judecată sau ale celor morți în duel ²⁾ sau din orice altă pricină, nu vor fi lipsite de zestrea lor.

Iobagii ³⁾ când vor urma curtea sau oriunde vor merge, să nu asuprească sau să nu despoaie pe săraci.

Dacă vreun comite nu se va purta cu cinste, potrivit dregătoriei sale de comite sau va ruina pe oamenii ⁴⁾ cetății sale, fiind osândit pentru aceasta înaintea întregului regat, va fi lipsit cu rușine de dregătoria sa și va fi dator să dea înapoi ceea ce a luat.

Grăjdarii, paznicii câinilor <de vânătoare> și șoimarii să nu îndrăznească a se găzdui în satele slujitorilor.

Nu vom dărui pe veci ca predii sau moșii ⁵⁾ comitate întregi sau orice alte dregătorii.

Nimeni nu va fi niciodată lipsit de moșiile pe care le-a dobândit prin dreaptă slujbă.

De asemenea, slujitorii primind învoirea noastră, vor putea să meargă nes-tânjeniți la fiul nostru, ca dela unul mai mare la unul mic, fără ca din pricina aceasta să-și piardă moșiile. Nu vom primi pe nimeni care a fost osândit prin dreapta judecată a fiului nostru și nici judecata începută înaintea lui, mai înainte de a se fi încheiat în fața sa. Și în schimb, fiul nostru va face la fel.

Iobagii cetăților vor fi lăsați în libertățile statornicite de sfântul rege. De asemenea și oaspeții de orice neam se vor lăsa în libertățile ce li s'au dat dela început.

Dijmele nu se vor răscumpăra cu bani ⁶⁾, ci se vor plăti după cum va rodi pământul, în vin sau în bucate. Și dacă episcopii vor face împotrivire ⁷⁾, nu le vom sta într'ajutor.

Episcopii nu vor da pentru caii noștri din dijmele <strânse de ei> din prédiile slujitorilor și nici oamenii lor nu vor fi datori să aducă dijmele lor la prédiile regale.

Porcii noștri nu vor paște în pădurile sau pășunile slujitorilor fără voia acestora.

¹⁾ *boni homines*, adică nu oameni de rînd. ²⁾ în duel, judisiar. ³⁾ *iobagiones*, marii dregători. ⁴⁾ *populi*. ⁵⁾ *predia seu possessiones*. ⁶⁾ *argento*. ⁷⁾ *contradixerint*

Moneta nouă a noastră va umbla timp de un an, dela Paști până la Paști și dinarii vor fi așa cum au fost în timpul regelui Bela¹⁾.

Comiții cămării, schimbătorii de bani, slujbașii sării și strângătorii vămilor <să fie> nobili ai regatului, să nu poată fi Ismaeliții²⁾ și Evreii³⁾.

<Depozite> de sare nu se vor ține înlăuntrul regatului, ci numai la Sălacea⁴⁾ și Seghedin și în ținuturile de margine⁵⁾.

Nu se vor dărui moșii <oamenilor> din afara regatului, <iar> dacă vreunele au fost dăruite sau vândute, se vor înapoia locuitorilor⁶⁾ regatului pentru a fi răscumpărate.

Dările plătite în piei de jder se vor plăti potrivit obiceiului statornicit de regele Coloman⁷⁾.

Dacă cineva va fi osândit pe cale de judecată, nimeni dintre cei puternici⁸⁾ nu-l va putea apăra.

Comiții se vor bucura doar de veniturile ce li se cuvin din comitatele lor, ceelealte câte se cuvin regelui, adică vedrele⁹⁾ vămile, boii și două părți din <veniturile> cetăților, le va dobândi regele.

De asemenea, în afară de acești patru iobagi, adică de palatin, de ban și de comiții curiali ai regelui și reginei, nimeni nu va putea ține două dregătorii.

Și pentru ca această îngăduință și această rânduială a noastră să rămână tare și nesdruncinată, atât în vremea noastră cât și a urmașilor noștri, am poruncit să fie scrisă în șapte exemplare și să fie întărită cu pecetea noastră de aur. Astfel ca un exemplar să se trimită papei și el să poruncească a fi înscris în registrul său. Al doilea <exemplar> se va păstra la casa Ospitalierilor¹⁰⁾. Al treilea la casa Templierilor¹¹⁾. Al patrulea la rege. Al cincelea la capitlul din Strigoniu. Al șaselea la Calocea. Al șaptelea la palatinul în slujbă, astfel ca, având întotdeauna înaintea ochilor această scrisoare, nici el să nu se abată întru nimic dela cele de mai sus și nici să nu încuviințeze ca regele sau nobilii sau alții să se abată, pentru ca și ei să se bucure de libertățile lor și astfel să ne fie nouă și urmașilor noștri totdeauna credincioși și să nu tăgăduiască coroanei regale datoratele slujbe. Mai hotărîm că dacă noi sau vreunul din urmașii noștri ar voi să calce această rânduială,

¹⁾ Bela al III-lea. ²⁾ Locuitorii de credință musulmană din Ungaria. ³⁾ *Comites camere, monetarii, calinarii et tributarii nobiles regni <sint>, Hysmahelite et Iudei fieri non possint*. Pentru traducerea justă a acestui pasaj (de sigur corupt în transumpturile în care ni s'a păstrat actul) s'a avut în vedere o dispoziție similară, însă mai clar formulată, în confirmarea bulei, din 1231. Sensul literal al acestei fraze, dacă facem abstracție de completarea *sint*, e următorul: «Comiți ai cămării, schimbători ai monetei, slujbași ai sării, strângători ai vămilor, nobili ai regatului să nu poată fi Ismaeliții și Evreii». ⁴⁾ Zaloch, azi în reg. Bihor. ⁵⁾ de graniță. ⁶⁾ *populus*. ⁷⁾ Cărturarul, 1096—1115. ⁸⁾ *potentes*. ⁹⁾ *Cybriones* (numele unei măsuri de capacitate). E vorba aici de «vădrărit»: dijma sau taxa după produsele măsurate cu vadra (ca vinul). ¹⁰⁾ *penes Hospitalem*. ¹¹⁾ *penes Templum*.

atât episcopii, cât și alți iobagi și nobili ai regatului nostru toți indeobște și fiecare în parte, atât cei de față cât și viitori, fără vreo vină a nectedinței, în puterea acestei scrisori, să aibă pe veci voie de a ni se opune și a ni se împotrivi ¹⁾ atât nouă, cât și urmașilor noștri. Dat de mâna lui Cletus cancelar al curții noastre și prepozit al bisericii din Agria, în anul dela întruparea cuvântului o mie două sute douăzeci și doi, pe când erau arhiepiscopi venerabilul Ioan la Strigoniu, reverendul Ugrin la Calocca, iar episcopi Desideriu la Cenad, Robert la Vesprim, Toma la Agria, Ștefan la Zagreb, Alexandru la Oradea, Bartolomeu la Pécs, Cosma la Győr, Briccius la Vaț. În anul al șaptesprezecelea al domniei noastre.

Textul lat. la Marczali, p. 134—143 (după transumpturile din sec. XIV)

138

1222.

Andrei, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, Dalmației, Croației, Ramei, Serbiei, Galiției și Lodomeriei, deapururea. Intrucât, potrivit cuvântului profetic al psalmilor lui David, înțelepciunea trebuie pusă cu osebire pe seama împăraților, iar învățătura pe a judecătorilor pământului, se cuvine ca luarea aminte a majestății regale să le folosească și pe una și pe cealaltă în așa fel, încât să nu lipsească să dea cezarului cele ce sunt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu. Așa dar, noi sfătuiți de aceste gânduri înțelepte, punând mai presus²⁾ în întocmirile tuturor lucrurilor cinstea regală în cele lumești și pe cea preoțească în cele duhovnicești, dăm prin puterea noastră regală tuturor preoților, diaconilor, subdiaconilor, acoliților, ajutătorilor și oricăror <oameni> însemnați prin semnul preoțesc³⁾, ca fiind ai domnului ce se află în țara noastră, această libertate atât de mare că, dacă cineva dintre mireni ar îndrăzni să târască înaintea unui judecător lumesc pe vreunul dintre ei în pricini de proprietate, sau de furt, ori de pământuri, sau în orice alte pricini, acel mirean își va primejdi prin aceasta pricina sa, căci hotărîm și statornicim ca niciunul dintre clerici să nu fie târît înaintea unei fețe mirene, iar dacă este dat în judecată de un mirean, să nu fie silit a răspunde înaintea unor judecători mireni. Căci după cum cere rânduiala dreptății, dacă vreun mirean ar voi să cheme în judecată pe vreun cleric cu privire la orice lucru, un prelat va aduce pricina aceluia înaintea arhiepiscopilor, episcopilor, prepoziților, arhidiaconilor sau diaconilor, orânduieții tagmei preoțești, sau înaintea oricăror alți judecători bisericesti și înaintea acelora se va judeca. De asemenea hotărîm, că și dacă cineva dintre clerici ar voi să se judece cu un mirean pentru pricini lumești, să se judece înaintea unui judecător lumesc și să-și caute drep-

¹⁾ *resistendi et contradicendi nobis...* facultatem. ²⁾ în sortem Domini per tonsuram clerici, calem insignitis, însemnați prin tonsura preoțească, ca fiind din cei ce sunt ai domnului